

Z.İ.XƏLİLOVA

müəllim

e-mail: zeynab.xalilova90@gmail.com

:<https://orcid.org/0009-0004-2761-1829>

Azərbaycan Universiteti
(Bakı şəh., C.Hacıbəyli küç., 71)

10.62021/0026-0028.2024.4.268

XARİCİ DİLİN TƏDRİSİNDƏ RƏYVERMƏNİN ROLU

Xülasə. Əks-əlaqə indi gündəlik həyatımızın mühüm bir hissəsinə çevrilmişdir. Restorana baş çəkdikdən sonra rəy yazırıq, sosial media yazısını oxuyanda və seçdiyimiz xidmətləri bəyənib bəyənmədiyimizlə bağlı tövsiyələr təqdim edəndə cavab verməyə təşviq olunuruq. Əlbəttə, bu əks əlaqə dövrləri həyatımızı yaxşılaşdırmaq üçün nəzərdə tutulub və eyni şey, şübhəsiz ki, ikinci dil öyrənənlər üçün də keçərlidir – onların inkişafı üçün müəllimlərdən daha çox hansı şeylərin lazım ola biləcəyini göstərən keyfiyyətli rəy almaları çox vacibdir.

Məqalədə rəyvermənin xarici dilin inkişafında müsbət təsirləri araşdırılmışdır.

Tədqiqat zamanı araşdırma metodundan istifadə edilmişdir.

Açar sözlər. Rəyvermə, əks əlaqə, metalingvistik, formativ, summativ

Effektiv əks əlaqə kommunikativ linqvistikanın dilin tədrisi prosesində müəllim və öyrənən üçün vacib olan aspektidir. Təlim prosesində əks əlaqənin əhəmiyyətinə əsaslanaraq, bu tədqiqat dilin öyrənilməsində müvafiq əks əlaqəni aşkar etmək və həyata keçirmək məqsədi daşıyır. Bu iş inkişaf edən müəllimlərin və tələbələrin rəy vermə və qəbulunu effektiv şəkildə araşdırmağa çalışır. Bu araşdırmada, həmçinin əks əlaqənin dil öyrənmə prosesinə təsirini araşdırmağa cəhd edilmişdir.

- Dil öyrənənlər üçün rəy təmin etmək nə üçün vacibdir?

Rəyvermə tələbələrin dil bacarıqlarını inkişaf etdirmələrinə kömək etmək üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Öyrənənlərə hədəf dildən nə dərəcədə yaxşı istifadə etdiklərini başa düşməyə kömək etmək üçün onu pedaqoq və ya başqa bir tələbə bunu təqdim edə bilər. O, əsas bacarıqlara (dinləmə, oxuma, danışma və yazma) və ya əlavə işə ehtiyacı olan sahələri (məsələn, qrammatika və tələffüz) xüsusi olaraq müəyyən etmək bacarığının ümumi göstəricisini təmin edə bilər.

Aşağıda görəcəyimiz kimi, rəy həmişə məqsədyönlü, konkret və vaxtında olmalıdır və şəfahi və ya yazılı formada çatdırıla bilər. O həmişə şagirdə/şagirdlər qrupuna, onların öyrənmə məqsədlərinə və gözlənilən bacarıq səviyyəsinə uyğunlaşdırılmalıdır. Rəyləri mülayim şəkildə çatdırmaq vacibdir – pedaqoqlar tələbələrə təkmilləşdirmələri lazım olan məlumatlarla təmin etməyi hədəfləməlidirlər və hər hansı bir zamanda onları çoxlu rəylərlə sıxışdırmamalıdırlar.

Əks əlaqə həm formativ (təlim prosesi zamanı öyrənənlərin təlim hədəflərinə doğru irəliləyişini qiymətləndirir) və yaxud summativdir (təlim dövrünün və ya bölmənin sonunda tələbə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsini təmin edir). Bununla belə, dil dərslərində əks əlaqənin ən çox yayılmış forması, şübhəsiz ki, səhvlərin düzəldilməsidir (korrektə edici rəy), burada məqsəd adətən şagirdin dəqiqliyinə xüsusi təkmilləşdirmələr etməkdir [5, s. 4].

Rəyin hansı formada çatdırılmasından asılı olmayaraq əks əlaqənin “üç əsas və bir-biri ilə əlaqəli məqsədi” olduğunu müəyyən olunmuşdur. Onlar:

- öyrənənlərin nitqinin və yazısının səlisliyini, dəqiqliyini və ya mürəkkəbliyini təkmilləşdirmək.

- öyrənənləri həvəsləndirmək.
- şagird müstəqilliyinin inkişafı.

Tələbələr də özlərinə rəy bildirməyə həvəsləndirilməlidir. Tələbələrin öz bacarıqlarını və fəaliyyətlərini qiymətləndirmək üçün əks etdirici rəy çox vacibdir. Bu özünüqiymətləndirmə onlara öz öyrənmələrinə rəhbərlik etmək və təkmilləşdirmək üçün lazım olan dəyişiklikləri etmək şansı verir. Məsələn, tələbələrin öz audio yazılarını dinləmələri mühüm özünü qiymətləndirməyə imkan verir [2, s. 97].

Bəs yaxşı rəy necə olmalıdır?

- Spesifik
- Məqsədyönlü
- Vaxtında.

1. Spesifik

Effektiv rəy spesifik olmalıdır ki, bu da tərifinə görə onun şəffaf və istifadəçi üçün əlverişli olması deməkdir. Birincisi, tələbələrin təkmilləşmək üçün vaxtlarını hara sərf etməli olduqlarını başa düşmələrini və xeyirlərin real və uyğun olmasını təmin edir. Aydın ki, rəy tələbənin həqiqətən reallaşıra bilməsi üçün mümkün olmalıdır (hərəkətli) və o, şagirdin bacarıqlarına və anlayışına uyğun olmalıdır. Bunların heç biri tətbiq edilmirsə, rəy kifayət qədər konkret olmayacaq və tələbə bundan asılı olmayaraq davam edəcək.

Aydın səhv nümunəsini müəyyən etmək və izah etmək və nəticəni yaxşılaşdırmaq üçün ətraflı təkliflər vermək çox güman ki, sözügedən tələbə tərəfindən qiymətləndiriləcək. Təkmilləşdirməyə ehtiyac duyulan yerlərə dair aydın nümunələrin təqdim edilməsi də bu yanaşmanı çox dəstəkləyir.

2. Məqsədli

Effektiv rəy də hədəflənməlidir ki, bu da “məqsədlərə istinad edilən və ardıcıl olması” deməkdir. Məqsədlə bağlı əks əlaqə o deməkdir ki, rəy tələbələrin öyrənmə məqsədinə çatmasına kömək etmək üçün aydın şəkildə əlaqələndirilməlidir. Bu baxımdan, tələbələrin təlim tapşırıqlarının tələblərini 100% aydın bilmələri və pedaqoqun rəyinin onlara buna nail olmaqda necə kömək edəcəyini dərk etmələri çox vacibdir.

3. Vaxtında

Nəhayət, effektiv əks əlaqə vaxtında olmalıdır, yəni “bu, vaxtında, operativ və davamlıdır”. Aydın ki, tələbələr müəyyən mövzu üzrə öyrənmə davam edərkən geribildirim almalıdırlar, əks halda aşkar edilmiş qüsurları aradan qaldırmaq üçün onların imkanları azdır. Eyni şəkildə, geribildirim dərhal izlənməzsə, tələbələrin anlaşılmazlıqları genişlənməkdə və daha ciddi hala gəlməkdə davam edir. İmtahandan bir ay keçdikdən sonra qiymətlərinizi almaq tələbələri davam etdirməyə həvəsləndirmək üçün kifayət etməyəcək. Davam edən bir sıra formativ qiymətləndirmələri görmək və rəy bildirmək həm də daha tez inkişafa və tələbə fəallığının artmasına imkan verə bilər.

İkinci dil tədrisində korreksiyaedici rəy öyrənənin inkişafı üçün çox mühüm bir göstəricidir. Tədris zamanı aşağıdakı korreksiyaedici rəyvermə strategiyalarını təsnif etmək olar [4, s. 7].

1. Cavab-vermə strategiyaları: Bu zaman müəllim bilavasitə düzgün cavab verərək tələbənin harada səhv etdiyini göstərir və səhvini düzəldir. Bunlara daxildir:

➤ Təkrarlama: Müəllim səhvi və ya şagirdin səhvindən ibarət olan hissəsini təkrarlayır. Şagirdin diqqətini problemlə hissəyə yönəltmək üçün stress və ya yüksələn intonasiyadan istifadə edərək səhvi vurğulayır.

➤ Yenidən tərtib: Tələbənin cavabının hamısının və ya bir hissəsinin düzəldilərək yenidən formalaşdırılması, düzgün konstruksiyanı təmin etmək.

➤ Açıq düzəliş: Müəllim düzgün hədəf formasını birbaşa təqdim edir. Bu, müəllimin yenidən tərtibdən fərqlənir, çünki tələbənin cavabını dəyişdirmədən və ya yenidən tərtib etmədən səhvi birbaşa düzəldilir.

➤ Cavab vermə: Tələbənin cavabı bilmədiyi və ya əmin olmadığı hallarda istifadə olunur.

2. Cavab-tələb strategiyaları. Müəllimin tələbələrə cavabında dil xətası görməyə və səhvi özlərinin düzəltməyə sövq etdiyi bir üsuldur.

Bu qrupa üç növ strategiya daxildir:

➤ Metalinqvistik işarələr: Müəllim hədəf formanı açıq şəkildə təqdim etmədən, şagirdin ifadəsinin düzgünlüyü ilə bağlı məlumat verir və ya bu haqda şagirdlərə suallar ünvanlayır.

➤ Dəqiqləşdirici suallar: Tələbəyə onun cavabının doğru olmadığını bildirmək üçün nəzərdə tutulmuş suallardır ki, onlar vasitəsilə tələbə yol verdiyi səhv ucbatından düzgün başa düşülmədiyini və ya nitqin hansısa şəkildə düzgün formalaşmadığını anlayır, təkrarlama və ya yenidən formalaşdırma tələb edildiyini başa düşür.

➤ Təhlil: Müəllim nitqinə fasilə verərək şagirdi düzgün forma verməyə və ona nitqini tamamlamağa təşviq edir.

Rəy yalnız şagirdlərin işlərini qiymətləndirmək üçün deyil, həm də onlara kömək etmək və onları öyrətmək üçündür. Bəzən rəyvermə tənqidlə qarışdırılır, bu da şagirdlərin fəaliyyətlərini tənziqləməsinə mane olur, həmçinin münasibətlərin gərginləşməsinə gətirib çıxarır. Şagirdlərin fəaliyyəti barədə doğru şəkildə verdiyimiz bildirişlər və rəylər öyrənmə prosesini yaxşılaşdırır. Tələbələrə rəy verilir, çünki onların keçmişdəki xətalarını göstərməklə onların gələcək dil istifadəsini inkişaf etdirmiş oluruq. Ona görə də əks əlaqə qurarkən aşağıdakı qaydalara diqqətlə yanaşmaq lazımdır.

1. Rəyvermə öyrənmə zamanı, dərhal sonar və bir müddət sonar təsirli ola bilər.

2. Rəy müxtəlif mənbələrdən gələ bilər. Tədqiqatlar müəllimlər və həmyaşıdların rəylərinin müsbət təsirinin olduğunu göstərmişdir.

3. Əks əlaqənin, yəni rəyin çatdırılmasının müxtəlif üsulları ola bilər və əks əlaqə yalnız yazılı işarələmə ilə məhdudlaşdırılmamalıdır. Şifahi əks əlaqə də öyrənməyə müsbət təsir göstərə bilər.

4. Yalnız səhv olanda deyil, doğru olanda da rəy bildirmək vacibdir, çünki effektiv rəy öyrənmə prosesini daha da motivasiyalı edə bilər.

Adətən, müəllimlər rəy verərkən konstruktiv rəy verməyə daha çox diqqət yetirirlər, çünki destruktiv rəy şagirdlərin motivasiyasını aşağı sala bilər. Bəzən isə ingilis dili müəllimlərinin daha çox tanış olduğu SENDVİÇ metodundan istifadə edilir, hansı ki ilk öncə şagirdin müsbət cavabından başlanır sonra yumşaldılmış formada səhvi səsləndirilir, ən sonda yenidən cavabın doğru olan hissələrinə diqqət çəkilir. Aşağıdakı cədvəldə bəzi konstruktiv və destruktiv rəy nümunələri ilə tanış ola bilərsiniz: [7, s. 173]

N	Destruktiv rəy	Konstruktiv rəy
1	Bacarmırsan!	Bunu belə etsən daha yaxşı olardı.
2	Yaxşı bilmirsən!	Tam doğru deyil, amma....
3	Belə etməzlər!	Çox çalışmışsan, amma....

Beləliklə, biz şagirdlərin səhvlərinə rəy verməklə vaxtımızı boş yerə sərf etmiş olmuruq, çünki rəyvermə də əslində öyrənmə prosesinin vacib hissələrindən biridir [1, s. 112]. Əgər şagirdlər öz səhvlərinin fərqiə varsalar, onları düzəltmək şansı əldə etmiş olacaqlar. Rəyvermə prosesi şagirdlər öz səhvlərini düzəldən zaman həqiqətən yekunlaşmış hesab olunur.

İşin elmi nəticəsi: Bu məqalə zamanı ikinci xarici dilin tədrisində rəyvermənin əhəmiyyəti və müxtəlif üsulları araşdırılmışdır. Rəyvermənin öyrənmə prosesinin əsas komponentlərindən biri kimi vacibliyi sübuta yetirilmişdir. Bununla belə, rəyvermə sadəcə keçmişə yönəlik deyil, həm də gələcək fəaliyyətə əsaslanaraq tələblərin dil biliklərinin inkişafına yüksək dərəcədə təkan verdiyi müəyyən edilmişdir.

İşin elmi yeniliyi: Məqalədə destruktiv və konstruktiv rəyin fərqli cəhətləri araşdırılmış və onların növləri ilə bağlı müxtəlif cəhətlərə toxunulmuşdur. Xarici dilin tədrisi zamanı rəyvermənin nə dərəcədə böyük əhəmiyyətə malik olduğu və öyrənmə prosesinə müsbət və mənfi təsirləri nəzərə çatdırılmışdır.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti: “Xarici dilin tədrisində rəyvermənin rolu” adlanan bu məqalə xarici dil tədris edən hər kəs üçün əhəmiyyətli ola bilər. Bu məqalədən xarici dil tədris edən bütün müəllimlər və gələcəkdə xarici dili tədris edəcək tələbələr yararlanırlar.

Ədəbiyyat

1. Harmer, J. The practice of English language teaching / J.Harmer. – London: Pearson Education Ltd., – 2001.
2. Ur P. A Course in Language Teaching / P.Ur. – Cambridge: Cambridge University Press, – 1996.
3. Edge, J. Mistakes and correction / J.Edge. – London: Addison Wesley Longman, 1989. – p. 80.
4. Rinvoluceri, M. Mistakes // Modern English teacher, Vol. 7, № 4, – 1998, – p. 45-48.
5. Bolitho, R. Current issues: error correction // Modern English teacher, Vol. 3, № 4, – 1994.
6. Muncie, J. Using written teacher feedback in EFL composition classes // Oxford University Press, ELT Journal, Vol. 54, Issue 1, – 2000. – p. 47-53.
7. Əliyev, M. Müasir pedaqogika. Metodika Kurikulum / M.Əliyev. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2022, – 268 s.

Z.I.Khalilova

The Role of Feedback in Foreign Language Teaching Summary

Feedback has now become an important part of our daily lives. We write a review after visiting a restaurant, like and respond when we read a social media post, and when our streaming services of choice offer recommendations that we like or dislike. Ultimately, these feedback responses are meant to improve our lives, and the same is certainly true for second language learners, who need qualitative feedback from their teachers to show that they may need more work to progress.

The positive effects of feedback on foreign language development were investigated in this article. A research method was used during the research.

Key words: Feedback, response, metalinguistics, formative, summative

З.И.Халилова

Роль обратной связи в обучении иностранному языку Резюме

Обратная связь теперь стала важной частью нашей повседневной жизни. Мы пишем отзыв после посещения ресторана, ставим лайк и отвечаем, когда читаем публикацию в социальных сетях, а также когда выбранные нами потоковые сервисы предлагают рекомендации, которые нам нравятся или не нравятся. В конечном счете, эти петли обратной связи предназначены для улучшения нашей жизни, и то же самое, безусловно, верно и для изучающих второй язык, которым нужна качественная обратная связь от учителей, чтобы указать, что им, возможно, потребуется больше работы для прогресса.

В статье рассматривается положительное влияние обратной связи на развитие иностранного языка.

В ходе исследования был использован метод исследования.

Ключевые слова: обратная связь, ответ, металингвистика. формативный, суммативный

Рəyçi: filol. f.d., b/m. S.Məmmədova

Redaksiyaya daxil olub: 13.11.2024